

RAZLIKE U SAMOPERCEPCIJI NA KOGNITIVNOM PODRUČJU KOD MENTALNO RETARDIRANIH UČENIKA I UČENIKA REDOVNE ŠKOLE

Rade Kojić
Kazneno popravni dom
Sremska Mitrovica

Originalni znanstveni članak
UDK: 376.4
Primljeno: 15. 6. 1985

SAŽETAK

U ovom radu su prikazane razlike u opažanju vlastitih osobina na kognitivnom području između učenika redovne škole i učenika specijalne škole za mentalno retardirane. Jedan uzorak čini 60 učenika redovne škole, oba spola, polaznika pozivno—usmerenog obrazovanja u Sremskoj Mitrovici. Drugi uzorak čini 60 učenika specijalne škole za mentalno retardirane, oba spola, polaznika stručnog osposobljavanja u Sremskoj Mitrovici. Ispitivanje procene vlastitih sposobnosti na kognitivnom području provedeno je putem Upitnika za ispitivanje procene vlastitih osobina spoznajnog funkcioniranja. Razlike između ova dva uzorka utvrđene su multipnom diskriminativnom analizom prema programu MANOVA, Cooleya i Lohnesa (1971). Dobivene razlike postoje na 8 od ukupno 16 varijabli i idu u dva smera; u smeru boljeg i smeru lošijeg viđenja svojih sposobnosti. Mentalno retardirani najbolje procenjuju sebe na varijabli zainteresovanosti za novo gradivo i u rešavanju matematskih zadataka, što se može shvatiti kao nerealna procena. Bolje viđenje sebe u razumevanju viceva i čitanju stripova imaju učenici redovne škole. Dobivene razlike mogu se protumačiti kao rezultat nekritičnosti kod mentalno retardiranih i kao rezultat češćeg doživljavanja neuspeha koji mentalno retardirani imaju.

1. UVOD

Da bi dete imalo pojam o sebi, mora se nalaziti u socijalnoj okolini, jer opažanje sebe ne može svesti „na relaciju individue prema samoj sebi“ (Berger, 1981). Samoopazanje podrazumeva i druge osobe prema kojima se samoposmatrač određuje.

Shakspeare (1975) ističe da hendikepirano dete kada jednom razvije pojam o sebi u taj pojam nužno uključuje i postojeći nedostatak. Taj psihofizički nedostatak naročito se uviđa prilikom polaska u školu, pri zabavljanju, prihvatanju samostalnog života. To su problemi adaptacije koja obuhvata tri odnosa: odnos prema fizičkoj okolini, odnos prema drugim ljudima i odnos prema samom sebi.

Wooster (1971) je radio poređenje između dece niže inteligencije i inteligentnije dece i pokazao da deca nižeg intelektualnog nivoa manje znaju o sebi a i o drugim ljudima, dok inteligentniji bolje poznaju sebe i druge ljude (prema Shakspeare, 1975).

Neka deca žele da budu uspešna u radu, ali ih neuspeh ne pogađa mnogo, dok druga ne žele uspeh, ali ne žele ni neuspeh. U ispitivanju sopstvenog postignuća u školi i igri i proceni popularnosti, koje je proveo Ringness (prema Shakspeare, 1975), četrdesetoro mentalno retardiranih ispitanika dalo je mnogo višu ocenu svojim postignućima nego što je uradilo četrdesetoro ispitanika normalnoga intelektualnog nivoa. U kasnijim, ponovljenim ispitivanjima pokazalo se da su prosečno inteligentna

deca postala realističnija, dok se kod mentalno retardiranih pokazala velika razlika između očekivanja i stvarnosti.

Curtis (1964) je pokazao da mlade mentalno retardirane osobe manifestuju negativniju sliku sebe (prema Vinter, 1983).

Perron (1964) je došao do sličnih rezultata i ističe da mentalno retardirani učenici procjenjuju niže svoju inteligenciju nego učenici normalnoga intelektualnog funkcioniranja (prema Vinter, 1983). Ovakva procena mentalno retardiranih je realna.

Snyder (1966) je našao visoku pozitivnu korelaciju između postignuća u školi i samoperpcije kod mentalno retardiranih učenika. Guthrie (1961) je našao pozitivnu korelaciju između samoperpcije i nivoa inteligencije (prema Vinter, 1983).

Calhouh i Elliot (1977) su pokazali da mentalno retardirani učenici imaju bolje samoprocenjivanje i bolje rezultate u učenju ako su bili integrirani u redovnu školu (prema Vinter, 1983).

2. CILJ I HIPOTEZA ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog rada je da se utvrde, ako postoje, razlike između učenika redovne škole i učenika specijalne škole za mentalno retardirane u opažanju vlastitoga spoznajnog funkcioniranja.

Hipoteza istraživanja glasi:

H_1 —Postoje razlike u opažanju vlastitih osobina na kognitivnom području između učenika redovne škole i učenika specijalne škole za mentalno retardirane.

3. METODE RADA

3. 1. Uzorak ispitanika

Ispitivanje je izvršeno na dva uzoka ispitanika. Jedan uzorak čine 60 učenika redovnih škola oba spola, polaznika prve i druge godine pozivno—usmerenog obrazovanja u Sremskoj Mitrovici. Drugi uzorak čine učenici oba spola, polaznika prve i druge godine stručnog osposobljavanja specijalne škole za mentalno retardirane u Sremskoj Mitrovici. Pošto u ovoj sredini nije došlo do integracije mentalno retardiranih u redovne škole, nije postojala verovatnoća da je u uzorak učenika redovne škole ušao mentalno retardirani učenik.

3. 2. Uzorak varijabli

Ispitivanje procene vlastitih osobina na kognitivnom području provedeno je putem Upitnika za ispitivanje procene vlastitih osobina spoznajnog funkcioniranja, koji je izradio autor ovog rada i koji sadrži 16 čestica.

3. 3. Metode obrade podataka

Razlike između učenika redovne škole i učenika specijalne škole za mentalno retardirane u proceni vlastitoga spoznajnog funkcioniranja utvrđene su multigrupnom diskriminativnom analizom prema programu MANOVA, Cooleya i Lohnesa (1971). Testiranje značajnosi diskriminativne funkcije izvršeno je Bartlettovom procedurom

aproksimacije Hi—kvadrata. Da bi se odredile pozicije grupa u diskriminativnom prostoru, izračunati su centriodi grupa.

4. REZULTATI I DISKUSIJA

Skup od 16 čestica za procenu vlastitoga spoznajnog funkcioniranja primenjen je na obe grupe. Provedena analiza rezultata pokazuje da je grupe ispitanika moguće razlikovati s kvadratom kanoničke diskriminacije od .57 što odgovara koeficijentu kanoničke diskriminacije od .75. Na osnovi Hi—

kvadrat testa koji iznosi 92 uz 16 stupnjeva slobode može se odbaciti nulta hipoteza na razini od $P < .0001$ (Tablica 2). Na osnovi toga može se reći da se učenici redovne škole i učenici škole za mentalno retardirane razlikuju u prostoru 16 čestica za procenu vlastitih osobina kognitivnoga funkcioniranja. F—omjer, kojim je ispitana homogenost rezultata dobivenih u jednoj odnosno drugoj skupini ispitanika, nije bio statistički značajno različit od nule uz $P < 0.05$. To znači da se obe skupine ispitanika značajno ne razlikuju po varijabilitetu, pa je pretpostavka za provođenje postupka MANOVA zadovoljena (uz H_1 $F = 1.26$ $Q = .0215$).

Tablica 1.

Jednofaktorska analiza varijance skupa od 16 čestica Upitnika za ispitivanje procene vlastitog spoznajnog funkcioniranja

Redni broj čestice	\bar{x}_1	\bar{x}_2	F	Q
1	.26	-.26	8.90*	.0038
2	-.11	.11	1.34	.2488
3	-.13	.13	1.95	.1613
4	.09	-.09	1.00	.6799
5	.22	-.22	6.00*	.0150
6	.22	-.22	5.76*	.0170
7	.05	-.05	.26	.6172
8	.29	-.29	10.90*	.0019
9	.06	-.06	.40	.5374
10	.12	-.12	1.85	.1734
11	-.54	.54	49.39*	.0001
12	-.22	.22	5.79*	.0168
13	-.09	.09	.87	.6461
14	-.20	.20	4.86*	.0276
15	-.30	.30	11.32*	.0014
16	-.02	.02	.03	.8552

* F omjer značajan uz $P < .05$.

Globalnom inspekcijom Tablice 1, u kojoj su prikazani rezultati u prostoru 16 čestica samoprepcije na kognitivnom području, moguće je videti da u osam varijabli postoji statistički značajna razlika uz $P < 0.05$ između aritmetičkih sredina dve grupe. Varijable gde je se pokazala razlika idu u dva smera, u smislu boljeg odnosno lošijeg predstavljanja sebe. Čestice na kojima se pokazala razlika u procenivanju vlastitoga kognitivnog funkcioniranja odnose se na učenje pesmica materinjeg jezika, čitanje i razumevanje viceva, rešavanje ukrštenih reči, postavljanje pitanja i interesa u vezi izloženog gradiva od strane nastavnika, pronalaženje vlastitih primera za ispredavano gradivo, udublivanje u novo gradivo i

rešavanje matematičkih zadataka. Od pomenutih osam varijabli u četiri varijable bolju procenu sebe imaju mentalno retardirani, dok u druge četiri bolje viđenje sebe imaju učenici redovne škole. Bolju procenu sebe mentalno retardirani imaju u varijablama koje se odnose na zainteresovanost za izučavanje nove materije, dok bolju samoprocenu učenici redovne škole imaju na području zapamćivanja verbalnog materijala i korišćenja većeg kvantuma znanja.

Varijable gde se nisu pokazale razlike odnose se na logičko povezivanje gradiva, korišćenje ranije stečenog znanja, zainteresovanost za čitanje knjiga i grešenje pri računanju.

Tablica 2.

Značajnost diskriminativne funkcije							
Odstranjen koren	C	C ²	Hi-kvad.	df	Q	% traga od D	% traga od R
0	.75	.57	92	16	.0001	100%	8.44
Centroidi grupa							
Grupa 1	-.75						
Grupa 2	.75						
Odstupanje varijanci (H ₁)							
			F = 1.26		Q = .0215		
Odstupanje centroida (H ₂)							
			F = 8.48		Q = .0001		

Centroidi grupa su razmaknuti u diskriminativnom prostoru (Tablica 4) što se moglo i očekivati sudeći prema visini kano-ničke korelacije koja je visoka. To se može uočiti i iz prilično velike varijance matrice interkorelacije (.57) koji objašnjava prva i jedina diskriminativna funkcija koja iscrpljuje 100% traga diskriminativne matrice.

Ako se analizira tablica strukture diskriminativne funkcije, vidi se da se svojim doprinosom separaciji grupa posebno ističe čestica 11 koja ima najveću korelaciju sa diskriminativnom funkcijom (.71) a odnosi se na zainteresiranost za novo gradivo, gde mentalno retardirani bolje procenjuju sebe nego učenici redovne škole, što je u skladu

Tablica 3.

Struktura diskriminativne funkcije

Varijabla	
1	-.34
2	.13
3	.17
4	-.12
5	-.28
6	-.28
7	-.06
8	-.38
9	-.07
10	-.17
11	.71
12	.28
13	.11
14	.26
15	.39
16	.02

sa Ringenessovim istraživanjima koja su pokazala da mentalno retardirani daju dosta veću ocenu svojim postignućima nego što su to uradili učenici redovne škole. Smisao ovakve procene shvatamo kao nerealan. Nešto slično dogodilo se i sa česticom 15 čiji je koeficijent korelacije sa diskriminativnom funkcijom iznosi .39, gde se, takođe, mentalno retardirani bolje opažaju u rešavanju matematskih zadataka što je saglasno sa Ringenessovim istraživanjima. I ova procena je nerealna. Čestica 1, takođe, značajno doprinosi separaciji grupa, a odnosi se na vlastito opažanje mehaničkog pamćenja. Ovde učenici redovne škole manifestuju pozitivniju sliku sebe nego mentalno retardirani. Čestice 5 i 6 isto tako značajno doprinosu separaciji skupina a odnose se na razumevanje viceva i čitanje stripova. Na obe varijable je prisutno bolje viđenje sebe u učenika redovne škole u usporedbi sa mentalno retardiranima. To se

moglo i očekivati, naročito obzirom na razumevanje viceva što podrazumeva i određen stupanj duhovitosti koji je u vezi sa socijalnim prostorom gde su mentalno retardirane osobe više hendikepirane. Očekivalo se da će mentalno retardirani ispitanici videti bolje sebe u čestici 5 koja se odnosi na čitanje stripova pošto je to literatura primerenija ovoj kategoriji učenika. To je u skladu sa istraživanjima Curtisa (1964, prema Vinter, 1983), koji je pokazao da mladi mentalno retardirani lošije procenjuju sebe. Nešto slično je i sa česticom 8 koja se odnosi na rešavanje ukrštenih reči. Učenici redovne škole imaju bolju sliku sebe nego mentalno retardirani, što se moglo i očekivati, jer takva aktivnost, da bi se upražnjavala, podrazumeva znanje iz različitih oblasti ljudskog saznanja. Pored toga, učenici redovne škole su više upućeni na čitanje štampe, a što je uslovljeno i socio-ekonomskim statusom grupa, odnosno često postojećom kulturnom deprivacijom mentalno retardiranih. Čestice 18 i 14 značajno doprinose separaciji skupina i odnose se na zainteresiranost za izučavanje nove materije. Ovde mentalno retardirani učenici mnogo bolje vide svoje osobine od učenika redovne škole. Ovo se može posmatrati kao nereavno, odnosno kao izraz nedovoljne kritičnosti mentalno retardiranih, ili kao idealizacija vlastitoga mentalnog funkcioniranja. Ta se pojava može posmatrati i kao izraz stalnih ohrabrivanja mentalno retardiranih od strane nastavnika.

Za manifestovanje negativnije slike sebe kod mentalno retardiranih može biti odgovorna i specijalna edukacija koja se u SAP Vojvodini provodi u specijalnim školama koje nisu integrisane u redovni obrazovni sistem nego egzistiraju samostalno. Potporu za ovo možemo naći u radu Calhouha i Elli-

ota (1977), koji su našli da mentalno retardirani bolje procenjuju sebe ako su integrirani u redovnu školu. Dalji razlog razlika može biti u skladu sa karakteristikama učenja mentalno retardiranih koji uče sporije i pamte i zadržavaju u kraćem vremenskom periodu. Bilo bi zanimljivo ovakvo istraživanje provesti u sredini gde su mentalno retardirani integrisani u redovni obrazovni sistem i usporediti rezultate sa ovim istraživanjem.

Čestice 2 i 3, koje pripadaju skupu koji intencionalno definiše faktor pamćenja, nisu pokazale razlike između ovih dveju grupa, na što upućuju korelacije sa diskriminativnom funkcijom koje nisu statistički značajno različite od nule.

5. ZAKLJUČAK

Može se zaključiti da postoje razlike na 8 od ukupno 16 varijabli samoprocene kognitivnog funkcionisanja. Razlike idu u dva smera – u smeru boljeg viđenja svog funkcionisanja i smeru lošijeg viđenja svojih sposobnosti. Ovo se može protumačiti kao rezultat nedostatka redovnih uslova života mentalno retardiranih učenika i nedostatka kritičnosti u njih. Pore ovoga, može se istaći i češći doživljaji neuspeha koje mentalno retardirani učenici doživljavaju. Poseban razlog ovome može se tražiti i u neu-

rotizmu koji je mnogo izraženiji kod mentalno retardiranih nego kod učenika redovne škole.

PRILOG

Skala samopercepcije na kognitivnom području

1. Dok sam išao u osnovnu školu, pesmice iz materinjeg jezika sam učio
2. Posle izlaganja nastavnika gradivo mogu da ponovim
3. Priče lako pamtim
4. Knjige čitam
5. Stripove čitam
6. Viceve razumem
7. Narodne poslovice i zagonetke razumem
8. Ukrštene reči rešavam
9. Šahovske partije dobijam
10. Prilikom pisanja pismenog sastava koristim se ranije stečenim znanjem
11. Posle izlaganja nastavnika postavljam pitanja u vezi izloženog gradiva
12. Za gradivo ispredavano na času pronalazim vlastite primere
13. Novo gradivo povezujem sa starim već naučenim gradivom
14. Posle pročitano gradiva postavljam sebi pitanja koja mi pomažu da bolje shvatim gradivo
15. Zadatke iz matematike rešavam uspešno
16. Prilikom računanja grešim

6. LITERATURA

1. Bergerer, J. (1981): Psihodijagnostika, Nolit, Beograd.
2. Cooley, W. W. i P. R. Lohnes (1971): Multivariate data analysis, Wiley and Sons, New York.
3. Shakspeare, R. (1979): Psihologija ometenih u razvoju, Nolit, Beograd.
4. Vinter, A. (1983): Accuracy and stability of Self-Image of Mentally Retarded Adults. American Journal of Mental Deficiency, 87, 6, 583–590.

DIFFERENCES IN SELF-PERCEPTION IN THE COGNITIVE FIELD OF MENTALLY RETARDED PUPILS AND PUPILS ATTENDING REGULAR SCHOOLS

Summary

In this study differences in self-perception in the cognitive field between pupils attending regular vocational schools and those attending special vocational schools for the mentally retarded were analysed. The sample of regular school pupils consisted of 60 boys and girls of normal cognitive development. Their chronological age ranged from 15 to 19 years. The other sample of subjects consisted of 60 mentally retarded pupils of both sexes. The chronological age of these pupils also ranged from 15 to 19 years. The questionnaire on self-perception of cognitive functioning constructed by the author of the present study was administered to all subjects. The multigroup discriminant function analysis (program MANOVA, Cooley and Lohnes) was applied in order to determine the differences between the two groups of subjects in their self-perception. There were statistically significant differences between the two groups in 8 out of 16 variables of the questionnaire. The differences are of two directions – in some variables (interest for new information and success in solving of matematic problems) mentally retarded pupils perceive themselves more favourable than pupils of normal cognitive development do. The self-perception of mentally retarded pupils is, however, less favourable in regard to some other characteristics as understanding of jokes and regular reading of strips. The differences obtained be explained by lack of a realistic self-perception manifested by mentally retarded pupils and frequent failure experienced by them.